

Etkinlikler - Voyvoda Caddesi Toplantıları 2009-2010

“İstanbul’un Bir Başka Yüzü: Lânetli Başkent”

Prof. Dr. Feridun Emecen

İstanbul, Doğu ile Batı’nın kesişme noktasında yer alan bir şehir; aslında ne tam Doğu’yu, ne de tam Batı’yı temsil ediyor. Bu özellikleriyle, sadece siyasi açıdan değil, kültürel açıdan da son derece ilginç bir tarihi gelişime sahip. Hem Doğu dünyası, hem de Batı dünyası açısından ayrı şeyler ifade ediyor.

Roma İmparatoru I. Konstantin’in başkent yapmış olması, İstanbul’u Hıristiyanlık tarihi açısından son derece önemli bir yere koydu. Roma bir pagan kültür üzerinden Hıristiyan şehri haline gelmişti, ama İstanbul, bizatihi Konstantin tarafından, Hıristiyan şehir olarak adeta yeni baştan inşa edildi. Böyle baktığımızda, Kudüs’ü bir tarafa bırakırsak, Hıristiyanlık dünyası açısından İstanbul’un son derece önemli bir yere sahip olduğunu anlarız. Doğu dünyasına gelince, bunun ne ifade ettiğini tabii ki iki büyük dinin çatışma ortamı içerisinde algılamak gerekir. Konumuz da bunu ihtiva ettiği için, daha önceki dönemleri değil ama İslamiyet’in zuhuruyla meydana gelen İstanbul’a bakışı burada anlamak gerekiyor. Özellikle Hazret-i Peygamber’in İstanbul konulu hadisleri, bu şehri almak isteyen hükümdarlara çok önemli bir motivasyon sağlamış oldu; burası alınması gereken mukaddes bir şehir gibi algılandı ve İstanbul’un güzellikleri, olabildiğince öne çıkarılarak övüldü.

Bizans tarihçileri de İstanbul'u "şehirlerin anası", "bütün güzelliklerin kraliçesi" olarak tasvir etti. Osmanlı dünyasına geldiğimizde aynı şeyi tekrar görüyoruz. Orada da İstanbul hep güzel yanlarıyla, güzellikleriyle, bir hedef, bir kıvılcık elma olarak ön plana çıkarıldı.

İstanbul'un önemli bir literatür birikimiyle ortaya konan bir de karanlık yüzü var. Bazı örnekler vererek önce Arap dünyasında, daha sonra Osmanlı kaynaklarında bu imajın nasıl ortaya çıktığı ve hangi çerçeve içerisinde ön plana geldiği hususunu ele almaya çalışacağım. Aslında bu kaynaklar da genel olarak İstanbul'u Allah'ın lanetine uğramış, bu yüzden felaketlerin hiçbir zaman eksik olmadığı bir ana zemin içerisinde takdim etmiş benziyor. Hem Bizans, hem İstanbul'u almayı adeta dini bir gayret olarak ön plana çıkaran Müslüman Araplar ve aynı mirası onlardan devralan Osmanlıların bu "meşum, uğursuz şehir" rivayetlerini benimsemesi ilginçtir.

Bütün kaynaklar şehrin kuruluşundan itibaren ilahi bir özelliği bulunduğu bahseder; fakat aynı zamanda o ölçüde de lanetlenmiş olduğu ve üstelik bu lanetin kıyamet alameti olarak da takdim edildiği bir durum söz konusudur. Kıyametle İstanbul'un ilgisi konusunda, Bizans kaynaklarına kadar inen bir edebi tarihi gelenek görürüz. Stefanos Yerosimos'un yaptığı çalışmalarda İstanbul'un, daha doğrusu Konstantiniye'nin, Babil ve Roma gibi aynı şekilde lanetlenmiş bir şehir hüviyetinde bulunduğu konusu tebarüz etmektedir. Yazılmış olan kıyamet metinlerinde de, Konstantiniye artık bu şehirlerin yerini almış gözükmektedir. 375-378 yılları arasında Suriyeli Aziz Efraim tarafından yazılmış bir risalede, hem dünyanın sonunu haber veren işaretler söz konusu edilir, hem de Asurluların Roma topraklarına saldırarak bütün şehirleri yıkacağı söylenir. 390'lara doğru geldiğimizde yine Konstantiniye'nin yıkılacağını öngören ve şehre 60 yıllık bir süre tanıyan bir başka metin daha ortaya çıkar. Burada şehir, ilginç bir şekilde, "7 tepeli Babil" olarak anılmaktadır. Arapların 667-669 yıllarında Anadolu'ya hücumları sırasında ortaya çıkan Methodios'un risalesinde şöyle denir: "İşte o zaman İsmailoğulları binlerce araba ve atla gelecekler. Dokuzuncu dilimin ilk ayında gelecek, Anadolu şehirlerini alıp işgal edecekler. Üç kola ayrılacaklar: Birincisi Efes, ikincisi Bergama, üçüncüsü Malagina'da kışlayacak. Talihine küs Frigya, Pamfilya ve Bitinya; çünkü don olduğunda İsmail seni ele geçirecek. Önüne gelen her şeyi yakan bir alev gibi ilerleyecek ve 70 bin denizcisiyle adaları ve kıyıları yakıp yıkacak. Talihine küs Bizans; çünkü İsmail seni ele geçirecek. İsmail'in her atlısı denizi aşacak bunların başı karşında çadır kuracak, savaşa tutuşacak ve öküze kadar ilerleyecek."

Bu metnin devamında, Romalıların sonunda galip gelecekleri, ardından Medine'ye kadar ulaşacakları, daha sonra Kudüs'e dönecekleri ve burada daha sonra Bizans İmparatorluğu'nun büyük bir zafer kazanacağı ifade edilir.

Aynı çerçevede İslam dünyası kaynaklarına dönecek olursak, önce Kuran'dan başlamak gerekir; çünkü burada kıyametle ilgili lafızlar geçer ve Yecüc-Mecüc, dabbetü'l-arz, Ay'ın ikiye bölünmesi gibi haberler yer alır. Bununla birlikte, Kuran'da bir de gelecekte haber veren bazı olaylara işaret edilir. Bunlar, ileride İstanbul'un içinde yer alacağı hadislerin ortaya çıkmasında önemli bir yere sahiptir. Enam suresinde Rumların pek yakın bir yerde mağlubiyetlerinden sonra birkaç yıl içinde galip gelecekleri konusu işlenir. Ardından da ehl-i Kitap ve müşriklerden üzücü sözler işitecekleri, Bedevilerden geri kalmış olanların kuvvetli bir kavimle savaşmaya çağırılacağı, yakın bir zamanda Mescid-i Haram'a girecekleri şeklinde, gelecekle ilgili bazı öngörüler yer alır.

Buradan hareketle, hadis külliyyatında bilhassa Ebu Davut'un vermiş olduğu bilgilerden anlaşıldığına göre, Beytü'l-Mukaddes'in onarılması, Medine'nin harap edilmesi, Konstantiniye'nin fethedilmesi ve Deccal'in ortaya çıkışı sıralanır. Deccal'in ortaya çıkışıyla beraber kıyamet alametlerinin belirmesi söz konusu edilir. Bütün bunlar da biraz önce değindiğim ayetlerdeki ifadelerle dayanarak yapılan yorumlar olmalıdır.

İslami gelenekte aslında İstanbul ve kıyamet konusunda iki hadis önemlidir. Bu iki hadisin ilkinde, Rumların A'mak ve Dâbık bölgelerine inmesine kadar kıyametin kopmayacağı, onlara karşı Medine'den bir ordu çıkacağı, Rumlarla Müslümanların dövüşeceği, Müslümanların üçte birinin yenileceği, üçte birinin öleceği ve son üçte birinin galip gelip Konstantiniye'yi alacağı, kılıçları zeytin dallarına asıp ganimeti paylaştıkları bir sırada İblis'in onlara bağırıp Mesih'in indiğini haber vereceği, bunun üzerine oradan ayrılacakları, Şam'a gidecekleri ve orada Deccal'in görüleceği hususu belirtilir. Kıyamet çerçevesi içinde bu sıralama İstanbul'la ilişkilendirilir. İkinci hadiste ise "Bir tarafı karada, bir tarafı denizde bulunan bir şehirden bahsedildiğini duydunuz mu?" diye sorulur. Onun üzerine "Evet Ya Resullah Beni İshaktan 70 bin kişi o şehre taarruz etmeden kıyamet kopmayacaktır" denir. Bu iki hadis, İstanbul'un fethinden hemen sonra gönderilmiş olan iki fetihnamede de ilginç bir şekilde işlenmektedir. Bu fetihnamelerde ne İstanbul'u alacak olanın güzel kumandan olduğunu belirten, ne de bunun Peygamber'in adını taşıyan bir kumandan alacağı yolundaki hadislerden söz edilir.

Osmanlı literatüründe, İstanbul'un alınışıyla kıyamet konusunun birleştirildiği ve buranın lanetli bir yer olduğu hususu, fetihten hemen önce ve hemen sonra yazılmış olan kaynaklarda yer alır. Bu konuda üç önemli eserden biri, Yazıcıoğlu Mehmed'in yazdığı ve 1449 tarihinde telif edilen *Muhammedî ye*'dir. Metinde, daha önce bahsetmiş olduğum hadisler manzum tarzında tekrarlanır: “Pes anda bu iki leşger kitale ettiler ikdâm/ Müslüman üç bölük ola birisi olar meskur/ İkincisi şehit ola, üçüncüsü gele galip/ Siyalar kâfiri anda Beni'l- Esfar ola makhur/ Buyurdu pes Resullah hiç işittiğiniz var mı? /Ki vardır bir Medine kim olupdur şöyle mevftur/ Kim onun bir yanı berre dahi bir canibi bahre / Dediler kim işitmişiz harap ola mı ol mamur / Ayıttı çünkim A'mak'ta sınısardır Beni'-l Esfar/ Medine leşgeri onu sıyıp kırıp gediler hor / Ki 70 bin Beni İshak bile ol şehre erişe /Ki Konstantiniyye derler pes onu edeler mecrur./ Silah ve ok ile onlar kıtal etmeyeler asla./Velakin onu zikr ile yıkalar edeler mecbur /Ki bir yerden kamu tehli edeler/ Sonunda diyeler Allahüekber / Denizden yanı önde yıkılısar/ İkinci kez bular öyle kılısar /Yıkıla bir yanı dahi tamamet./Yıkılmasın mı kopusar kıyamet/ Üçüncü kez ki Hakkı zik edeler / Bu külli açıla şehre gideler/ Bular yağmada işit ne ola hal/ Bir avaz işitile çıktı Deccal/ Koyalar geri ol malı alanlar/ Gideler Şam iline geri onlar/ Demişlerdir haberde ehli tarih / Buyurmuştur Resullullah tevarih/ Ki Konstantiniyye ta yıkılınca / Beni İshak, ona onu kılınca/ Beni'l-Esfar, hurûc undandan ona dek / Olusar 6 yıl demişti bi-şek/ Yedinci yılda çıkar dedi Deccal / Nce çıkar işit imdi Deccal/ ...”

Burada, Yazıcızade Mehmed'in yorumunun yanı sıra, “Beni'l-Esfar/Asfar” lafzının geçmesi önemlidir. Sarı benizli, ari ırk anlamındaki bu iki kelime, Araplar tarafından Bizanslılar için, Osmanlı kaynaklarında da bazen Macarlar, bazen Avrupa'dan gelenler için kullanılmıştır. Hadiste İshakoğulları lafzı geçtiği için, daha sonraki Osmanlı müellifleri İshakoğulları'nın Türkleri ifade ettiği tezini işlemeye başladı. Hatta Osmanlı şecerelerini düzenlerken, Ertuğrul oğlu Alp Osman'ın, İshak Peygamber'in oğlu Ays'tan geldiğini ifade ettiler.

İkinci metnimiz de, II. Mehmed'in padişahlığı döneminde çok popüler olan *Envarü'l - Aş iki n*'dir. Kitapta üç kısım halinde bu konuya temas edildiğini görmekteyiz. İlk kısımda, Araplar arasında fitnenin çoğalacağı, müminlerin bütün âlemi alacağı, Beni'l-Asfar ile barış yapılacağı, sonra barışın bozulup kâfirlerin galip çıkacağı, Rumlar ve Frenklerin bir araya geleceği ve 960 bin kişiyle batıdan hücum edecekleri işlenir. İkincisinde, Muhammed ümmetinin doğuya ve batıya sahip olacağı, bütün dünyayı kâfirden alacağı, ancak üç şehrin geride kalacağı, bunların İstanbul, Roma ve Amuriyya olacağı, ondan sonra hükmün kâfirlere geçeceği söylenir.

Üçüncüsünde ise, Beni'l-Asfar A'mak'a varmayınca kıyametin kopmayacağı, A'mak'ın Şam yakınlarında bir köy olduğu, kâfirlerin oraya kadar geleceği, Medine'den çıkan İslam ordusunun üç bölük olup kâfirleri yeneceği, müminlerin bir bölüğünün kaçıp münafık olacağı, bir bölüğünün şehir düşeceği için galip geleceği, ondan sonra İshak Peygamber'in çocuklarının 70 bin asker halinde İstanbul'u alacağı, önce deniz tarafını yıkacakları, ardından bir duvarını daha yıkıp her üç duvarını da yerle bir edecekleri, gaziler ganimet malını paylaşırken şeytanın yine çıkıp "Ey müminler Deccal çıktı, evinizi harap ediyor" diye bağıracacağı, onların da İstanbul'u bırakıp Şam'a gideceği ve sonra bu şekilde kıyametin belireceği ifadesi ortaya konur.

Bahsedeceğim son metin ise Ahmed Bican'nın *Dürr-i Meknun* adlı eserinde yer alır, fetihten sonra yazılmıştır. Bu defa karşımıza, İstanbul'un alınmasıyla beraber şehri kimin ve nasıl inşa ettiği, Ayasofya'nın nasıl inşa edildiği hikâyeleri gündeme gelir. Ahmet Bican şöyle der: "Pes ol vakitten beri ol şehir nice kere bela ve kaza gâh taun ve gâh zelzele ve gâh ateş harap olup ve bir an olmadan cenk dahi eksik olmaz iken Konstantin adlı bir padişah gelip şehri imha eder. Ama ahir zamanın şerrinden nice bunun gibi hadiseler oluserdi." Daha sonra, Konstantiniye padişahının Süleyman Peygamber mescidine nazire bir mescit yaptırmak istediği ve burada 10 bin hücre şeklinde bu binanın inşa edildiğini ifade eder. Şeytan bu kavmi azdırır ve dinden çıkarır. Bu mabedin inşası sırasında, padişahın kendi suretinde bir sütun inşa ettirip halkı buna taptırdığı yine burada ifade edilir. Burası 400 yılın üzerinde "küfr üze" kalmıştır. Daha sonra büyük bir zelzele olur ve 60 bin kadar keşiş tapınağın altında kalır. Bundan sonra Ayasofya'nın inşa edilmesi hikâyesine geçer yazar, yapılan mabedi bu sefer İslami motiflerle süslemeye başlar, hatta Hz. Peygamber dünyaya geldiğinde buranın kubbesi yıkılmıştır ve bir türlü tamir edilmez; Onun üzerine Peygamber bir avuç toprak vererek kirece katılmasını söyler ve üzerine kubbe yapılır; ashabı buna şaşırıp, Peygamber'e niçin onlara bu şekilde yardımda bulunduğunu sorar. O da der ki: "Anı kâfirler için vermedim; bir zaman gele, ümmetim anda namaz kıla ve tilaveti Kuran edeler." İlerleyen bahislerde, *Muhammediye* ve *Envarü'l-Aşikin* 'le aynı üslupta kıyamet alametleri zikredilir. Bu kitabi kaynaklar çok açık şekilde Konstantiniye/İstanbul'un üzerindeki lanetin o dönemdeki halk arasında yaygın şekilde bilindiğini gösterir.

Öte yandan az önce sözünü ettiğimiz iki hadis de ilginç vurgular sunar. Öncelikle çok açık olarak İstanbul'un fethini müjdeler, ama her ikisi de kıyametin belireceğini ifade eder. Şimdi bu hadisleri bilenlerin zihninde herhalde şu soru belirir: "Sultan Mehmed İstanbul'u aldı, ama acaba kıyametin kapılarını da mı araladı?".

Bu yüzden Envarü'l-Aşikin'de çok ustalıkla bir şekilde bazı kısımlarda değişiklikler yapıldığını görürüz. İstanbul'un bütünüyle yıkılması gerektiği, şehir tamamen yıkılıp ortadan kaldırılmadıkça da kıyametin kopmayacağı tezi ustalıkla bir şekilde işlenmeye çalışılmıştır.

Tabii bütün bunların fetih öncesinde II. Mehmed'e karşı olan siyasi muhalefetin önemli argümanlarını teşkil ettiğini belirtelim. İstanbul'un daha kuruluşundan itibaren lanetli olduğu ve burayı ele geçirmekle kıyamet alametlerinin belireceği düşüncesi, fethi farklı gerekçelerle karşı çıkan muhalif gruplar için önemli bir tez halinde öne sürülmüştür. Bu sebeple, bu büyük şehrin karşı karşıya kalacağı salgın hastalıklar, yangınlar, sel felaketleri, zelzele gibi birçok doğal afet vesilesiyle bu tehdit unsuru veya bu tehlike, zihinlere yerleşmiş bir şekilde ön plana çıkacaktır.

İstanbul'un fethiyle ilgili Osmanlı kaynakları yetersiz bilgiler verir. Elimizde o döneme ait iki fetihname vardır. Bunlardan biri, İstanbul'un fethinden hemen sonra, II. Mehmed'in Memlûk sultanına, diğeri ise Karakoyunlu hükümdarına göndermiş olduğu fetihnamelerdir. Bu fetihnamelerde hem fethin gerekçesi izah edilir, hem de nasıl olduğu konusunda bilgi verilir. İstanbul'un fethinden hemen sonra yazılmış olan bu fetihname metinlerinde, fetih ile ilgili olarak yer alan iki hadise yapılan atıflar dikkat çekicidir ve bunların ikisi de kıyametle ilişkilendirilen daha önce zikrettiğim hadis metinleridir. Fakat bunlar tam ifadeleriyle değil geleceğe yönelik kötü yönler usturuplu bir biçimde ayıklanmış olarak verilmiştir.

Öte yandan 1470'lerde Ebülhayr Rumi tarafından kaleme alınmış *Sal tukname* adlı metninde enteresan bir ifadeye rastlanır. Burada bazı beyler Fâtih'in karşısında, fethin neden yapılmaması gerektiğini ileri sürerken, İstanbul'un bu lanetli yüzüne temas ederler: "Bu fethi düşünülen şehir uğursuz bir yerdir, şeytan dünyaya ayağını ilk defa burada basmıştır. Ve bu şekilde lanetlenmiş olmakla her devirde yıkılacaktır. Rivayete göre zina, livata ve fesatın eksik olmayacağı bir yerdir, burada yerden kara sular çıkar. Bunun alametleri zelzeleler ve depremlerdir. Burası veba yatağıdır ve bu şehrin altında veba yatağı vardır. Bütün bunlar Peygamber'in hadisleriyle de bilinir. Ayrıca burada kıtlık da hiçbir zaman eksik olmaz ve asla bu şehirde huzur ve sükû net bulunmaz." Bu söylem ilginç bir şekilde, daha sonraki dönemlerde defalarca her felakete uğrandığında tekrar edilecektir. Beyler padişaha bu kararından dönmesi için baskı yaparken, bu argümanları dini çerçevede kullanır: Şayet bu karardan dönmezse ve şehri bu hadislere rağmen almaya kalkarsa, sadece Ayasofya ve çevresine duvar çekilip geri kalan şehrin yerle bir edilmesi ve burayı da bir daha imar etmeye

uğraşılması gerektiğini ileri sürerler. Tabii Fatih Sultan Mehmed'in bunlara verdiği cevap çok enteresandır: "Hele bir fethedelim de ondan sonra yıkarız." Son derece pragmatik bir düşünceyle verilen bu cevapta çok ince bir siyasi amacın hedeflendiğini anlıyoruz.

Burada ilginç şekilde bir serhat şehri olan Edirne'nin devreye sokulduğu da görülür. İstanbul ve Edirne karşılaştırılır; İstanbul eğer bir imparatorluk merkezi olursa, Osmanlı gazasının aksayacağı düşüncesi hâkimdir. Uç beyleri Edirne'nin bir serhat şehri olduğunu, Fatih'in İstanbul'u almaması, Edirne'yi takviye etmesi gerektiğini ifade eder: "Meğer ol vakit beyler İstanbul'un alınmasını istemediler idi, zira onun ma'murluğu memleketi harap eder. Hem içine giren padişah gazadan kalır. Havası kemdir, ağırdır, nikris ve enva' marazlar ol yerde peyda olur ve edene zarardır. Şayet padişah ana meyl edip taht edine deniz sebebinden ötürü ehli harp gazilere itibar kılmaya sefer denize düşer deyu mukayyet olmadılar."

Bahsetmem gereken son metin, İstanbul fethedildikten çok sonra ortaya çıkmıştır. XVI. yüzyıl sonlarına doğru geldiğimizde, tarihçi Selaniki aynı hususu sürdürür. İstanbul'da veba salgını başlaması sebebiyle bilgi verirken, eski kaynaklarda bu şehir için veba hastalığının membaı olduğunun yazıldığını ifade eder. Selaniki, aşağı yukarı 1600 yılında vefat eden bir Osmanlı tarihçisidir. Demek ki 100-150 yıl sonra bile hâlâ zihinlerde bu konu gündemdedir.

Şehir fethedildikten 200 yıl kadar sonra bir başka Osmanlı tarihçisi, İstanbul'un hem güzelliklerinden bahseder, hem de bu lanetli konuyu ifade eder: "Hâlâ Osmanlıların merkezi, ehl-i İslamın iftiharî olan İslambol, uleması ve münevveri bol bir şehirdir. O kadar mamur olmuştur ki, cihanı dolaşan bir kimse yeryüzünde buna benzer bir şehir asla göremez. Bu şehirde sultanlar hanımsultanlar ve vezirlere ait 120'den fazla saray vardır. Her biri Şeddad'ın (Ad kavminden Cennete nazire İrem bağını yaptırdığı söylenen hükümdar) binalarından bir örnektir. Şeddad kavminden sonra buna benzer şaşırtıcı binaları hiçbir kimse yapmamıştır. Bu binalardan en düşüğü Atmeydanı'ndaki İbrahim Paşa Sarayı'dır; en iyisi ise Süleymaniye Camii altındaki Sultan Süleyman vezirlerinden Siyavuş Paşa'nın yaptırdığı saraydır. Bu şehrin büyüklüğüne ve halkın çokluğuna nispetle daha birçok dükkân, kervansaray, han, hamam, tekke, medrese, imaretler, mescitler ve camiler vardır ki tarifi bile zordur. İşte bu İslambol şehri bu kadar mamurdur. Böyle olunca içinde yaşayanlar devletlerine mağrur olup hakkın yolundan ayrıldılar. Daima birbirlerini aldatmaya ve belaya töhmete uğratmaya, birbirlerinin elinde olanı almaya, yalan söylemeye, iftira etmeye, âlimlere ve diğer ilim ehline itibar etmemeye başladılar. Âlimler ise ilmin gereği üzere hareket etmediler.

Satıcılar ve esnaf alışverişlere hile karıştırdılar, fakirlere sadaka vermediler, rüşvete meyl ettiler. Halk arasında dahi zina ve livata fiili yaygınlaştı. Askerler her zaman isyana fesat işlere hazır hale geldiler. İşte bu sınıflar, bir belde zina ve kumar ya da kötülük baş gösterir ve doğruluk yok olursa yüce Allah dört şeyle temizler; yangınla, kıtlıkla, salgın hastalıkla ve savaşla. ‘Allah dilediğini yapar, dilediği şekilde hükmeder’ yolundaki Peygamber hadisine kulak asmadılar. Nitekim bu hadisin öngördüğü gibi bundan önce çok kere veba salgını ortaya çıktı; bir iki ayda 700-800 kişi öldü. Ayrıca yangınlar şehri mahvetti, İstanbul’un yarısı yanıp kül oldu.”

Kıyamet senaryoları içerisinde yer alan İstanbul’un, burayı hedefleyenler için sadece Peygamber’in müjdesine mazhar olmak isteyen hükümdarların ilahi bir misyonu yahut bir kızıl elması şeklinde çok sonra ortaya çıktığı anlaşılan, idealize edilmiş bir yer değil, aynı zamanda görüldüğü gibi lanetli ve türlü tehlikeye açık, yıkılıp yeniden inşa edilmesi gereken “menhus” bir şehir olarak da algılandığını ve bunun ciddi bir literatür birikimiyle desteklenmiş olduğunu görmekteyiz. Bütün bu olayın sosyal ve dini boyutunun temelleri, ister Bizans söylencelerine, ister daha eskiye gitsin, daha sonra İstanbul ile özdeşleştirilmiş olan bir literatürü ortaya koymuştur. “Lanetli şehir” kavramı, netice itibarıyla bahsetmiş olduğum gibi, siyasi bir çerçevede hep zihinlerde yer aldı ve zaman zaman ümitsizliklerle beslendi, karşı karşıya kalınan felaketlerde hemen öne çıkarıldı, işlenen günahların bir kefareti olarak vurgu yapılan bir argümana dönüştü. Zamanla da “Lanete uğramış olma” bilgisi, giderek hafızalardan silindi, onun yerini modern anlamda, neredeyse her büyük metropol gibi “günah şehri” kavramı almaya başladı.